

manje predlogov za razglasitev spomeniškovarstvenega fonda in hkrati ne organizirajo več sredstev za prenavo. Mnoge občinske uprave želijo fond dediščine čim prej prodati, pri čemer se zaradi cene, ki je relativno nizka, pojavljajo kot kupci tudi vlagatelji, ki niso sposobni zagotoviti niti takšnega minimalnega vzdrževanja objekta, kot ga je v prejšnjih letih omogočal »kulturniški« finančni sklad. Prodajanje stavbne dediščine nepreverjenim vlagateljem pomeni nevarnost, da bo dediščina v prihodnje pospešeno propadala, kajti po dosedanjih izkušnjah je spomeniškovarstvena služba kljub zakonskemu določilu o možnosti razlastitve slabega vzdrževalca dediščine v resnici v takšnih primerih nemočna (ne ukrepa).

Takšno stanje, ko občine opuščajo vse dolžnosti, vezane z vzdrževanjem spomeniškovarstvenega fonda, lahko privede do pospešenega propada precejšnjega dela spomeniškovarstvenega fonda. Zato bo treba ponovno opredeliti vlogo lokalnih skupnosti pri varovanju in prenavi stavbnega fonda (po izkušnjah v tujini je njihova vloga izjemno pomembna za uspešnost prenavo) ter hkrati poiskati ustrezno nadomestilo za občinske kulturne skupnosti.

DIMITAR MIRČEV*

Makedonija na poti k neodvisnosti in demokraciji

I

Lahko bi rekli, da je bilo leto 1991 tako kot za vse nekdanje jugoslovanske republike tudi za Makedonijo usodno in zgodovinsko pomembno: v zelo težkih, neugodnih in dramatičnih razmerah je stopila na pot neodvisnosti, pluralne demokracije in globokih notranjih sprememb. Danes, leto in pol od začetka teh spremenijskih procesov bi se moglo ugotoviti, da so splošni rezultati pozitivni in da je to posledica dveh pomembnih dejavnikov: v Makedoniji ni bilo – verjetno zaradi nerazvitosti in nižjega standarda – pomembnejših političnih in družbenih slojev, ki bi se upirali spremembam, in drugič – ravnotežje političnih sil in partijsko politične moči je bilo takšno, da je nevtraliziralo radikalizme, ekstremizme, revanšizem in podobno. To je omogočilo, da Makedonija vodi svojo lastno, umirjeno in avtohtono politiko sprememb in da oblikuje lastne poteze in dinamiko notranje in zunanje politike.

Ključne točke te politike in političnega dogajanja so bile naslednje:

– Prve svobodne in pluralne parlamentarne in lokalne volitve so bile 11. 11. in 25. 11. 1990, udeležilo se jih je 84,8% oziroma 76,8% volilcev; bile so mednarodno verificirane kot uspešne in demokratične volitve.

– Novo izbrani enodomni parlament (Sobranje) je bil konstituiran 8. januarja 1991, sestavlja ga 120 poslancev, predstavnikov devetih političnih strank in treh neodvisnih poslancev.

– Ob koncu januarja 1991 je Sobranje Makedonije sprejelo Deklaracijo

* Dr. Dimitar Mirčev, redni profesor Filozofske fakultete v Skopju.

o suverenosti Republike Makedonije, s katero republiški organi prevzemajo polno suverenost in ukinjajo ustavno zvezo in federalno zakonodajo nad Makedonijo.

– Meseca junija je bila sprejeta odločitev o pripravi nove ustave Republike Makedonije; ob koncu avgusta 1991 je bil dan osnutek ustave v javno razpravo.

– Ob koncu februarja 1991 je bila izbrana republiška vlada, ki je ekspertne narave in sestave, kajti v parlamentu nobena stranka nima večine. Vlada izvaja prek parlamenta temeljne sistemske spremembe in pripravlja zakone suverene makedonske države.

– 8. septembra 1991 so se državljani Makedonije na referendumu izrekli o vprašanju: »Ali ste za samostojno in suvereno Makedonijo s pravico, da vstopi v zvezo suverenih jugoslovanskih republik?« Na referendumu je glasovalo 75% volilcev, od katerih jih je 95% pritrdilno odgovorilo. Večji del albanskih volilcev ni sodeloval na referendumu. Sobranje je takoj po referendumu s posebno deklaracijo začrtalo smeri delovanja za osamosvojitve in načela zunanje politike oziroma graditve odnosov z drugimi državami.

– 17. novembra je sobranje po dvomesečni javni razpravi ter intenzivnem in težavnem usklajevanju sprejelo in razglasilo novo ustavo Republike Makedonije. Z ustavo je Makedonija pravno in dejansko razglasila svojo polno neodvisnost in samostojnost. Z dvema ustavnima zakonoma pa je novembra 1991 in januarja 1992 uredila način svojega dejanskega razdruževanja in umikanja iz ostanka federacije. Ustava je bila v mednarodnih političnih in strokovnih krogih zelo ugodno ocenjena glede urejanja človekovih pravic in državljanskih svoboščin, mednacionalnih odnosov in organizacije državne oblasti.

– V začetku decembra 1991 je predsednik Gligorov šefe držav in vlad vseh držav članic OZN uradno zaprosil za priznanje neodvisne in samostojne države Republike Makedonije. V začetku januarja 1992 je t.i. Badinterjeva komisija, ki jo je ustanovila Evropska skupnost, na podlagi strokovne ekspertize ugotovila, da pogoje za mednarodno priznanje od štirih republik, ki so za to zaprosile, izpolnjujeta Slovenija in Makedonija. Priznanje Makedonije v Evropski skupnosti je bilo sicer za določen čas odloženo zaradi močnega odpora Grčije. Vendar se je proces začel.

– 21. februarja sta predsednik Gligorov in general Adžić v Skopju podpisala sporazum o umiku JLA iz Makedonije, s tem da je obrambo meja že prej prevzela makedonska milica. Samo avtoriteta političnega vrha republike je preprečila, da ob umiku armade ni bilo težkih incidentov in konfliktov. Veliko makedonskih državljanov, ki so bili v službi v JLA, se je vrnilo v Makedonijo in bili na razpolago Ministrstvu za obrambo. Tako so ravnali tudi nekateri oficirji drugih narodov, ki so služili v Makedoniji. Obrambni minister je izjavil, da se bo novi obrambni sistem republike gradil na načelih sistema kolektivne varnosti v Evropi. Republiška oblast je naredila vse, da ne bi v Makedoniji prišlo do militarizacije in nenadzorovane moči vojnega dejavnika. Tako je Makedonija zaokrožila svojo notranjo suverenost.

II

Te ključne točke razvoja so kljub zelo neustreznemu geopolitičnemu, ekonomskemu in notranjemu položaju vključno z mednacionalnimi odnosi in t.i. socialnim vprašanjem pripeljale Makedonijo do nekaterih pomembnih rezultatov. Proces priznavanja mednarodne subjektivitete Makedonije se je začel in nihče več ne dvomi o njegovem pozitivnem koncu, ki ga je doslej preprečevalo le iracionalno in nacionalno šovinistično stališče Grčije v Evropski skupnosti. Makedoniji se je

uspelo z mirnimi in demokratičnimi sredstvi ločiti od nekdanje federacije in od srbske nadvlade kljub številnim oviram, grožnjam in lastni škodi. To je bilo storjeno na kar najbolj zakonit način in ne da bi škodovali drugim republikam, s tem da je ostal neposreden dolg drugih republik makedonskemu gospodarstvu (vključno s slovenskim dolgom) v višini 12,5 milijarde dinarjev. Armada se umika iz Makedonije (zadnji rok je 15. april), s tem da je že začel delovati republiški obrambni sistem.

Ob umiku je armada odpeljala vse orožje in opremo iz Makedonije in povzročila veliko materialno škodo, vendar pa je Makedonija ostala edini mirni in brezkonfliktni prostor nekdanje Jugoslavije. Celo umik je bil urejen s pogodbo z nekdanjo JLA in so ga nadzirale makedonske obrambne sile. Gospodarstvu je ob vseh njegovih tradicionalnih posebnostih neustrezne strukture, odvisnosti od drugih, zadolženosti, nizke storilnosti in seveda še blokade in prekinitve gospodarskih tokov v nekdanji Jugoslaviji uspelo ohraniti svoje gospodarske pokazatelje na ravni iz leta 1990. Izvoz je bil leta 1991 na ravni iz leta 1990, ob 15% zmanjšanju uvoza (povprečje vseh drugih republik je bil izvoz na ravni 1977), medtem ko je bil skupni zunanjetrgovinski deficit iz 1991 samo 180 milijonov dolarjev. Tržno in lastninsko prestrukturiranje gospodarstva se je v letu 1991 pospešeno nadaljevalo (precej modificiran Markovičev model) in v primerjavi z drugimi republikami precej napredovalo, s tem da se mu je uspelo izogniti množičnim stečajem in odpuščanju delavcev. Žal sta privatizacija in zasebni sektor bolj napredovala v neproizvodnih dejavnostih, v trgovini in podobnem.

Makedonija pa se je srečevala tudi s številnimi objektivnimi notranjepolitičnimi oziroma s socialnimi težavami. Med njimi je treba posebej pokazati na naslednje:

– Izredno slab geopolitični položaj; z vsemi štirimi sosednjimi državami ima Makedonija določene nesporazume in je predmet odkritih in prikritih teženj, zanižanja in nepriznavanja makedonskega naroda in posebno makedonske manjšine v teh državah; njene meje pa so ali blokirane ali v veliki meri neprepustne; vsi sosedi Makedonije računajo, da je republika tako majhna, nemočna in ranljiva, da ji zdaj lahko vzamejo tisto, na kar so merile njihove velikodržavne težnje; to najbolj odkrito izraža Grčija z zahtevo po spremembi imena Makedonija (npr. v Vardarsko Makedonijo ali Slovansko Makedonijo, ki bi se jutri z odpiranjem meja utopila v veliko grško Makedonijo).

– Zelo zapleteni so etnični odnosi v sami Makedoniji, v kateri je 65% makedonskega prebivalstva, 25% albanskega, 4% turškega, potem pa še romsko, vlaško in srbsko prebivalstvo; produkt politične pluralizacije in novega demokratičnega sistema so bili tudi izrazita etnično politična mobilizacija državljanov in volilnega telesa ter nastanek dveh pomembnih nacionalno političnih blokov: VMRO-DPMNE in Stranka demokratičnega napredka (SDP – albanske). Vendar pa sta ti dve stranki dobili v sobranju samo 50% sedežev in ker si med seboj skrajno nasprotujeta, je bila prevlada nacionalizma v Makedoniji ustavljena. Vendar pa vprašanja mednacionalnega sožitja, ki jih je sedanji sistem podedoval od prejšnjega (ta pa jih je zakrival z retoriko enakopravnosti, razrednega pristopa in s partijsko disciplino), niso razrešena. Resnični problemi so v razlikah v demografski rasti in v prostorsko-populacijskem širjenju makedonskega in albanskega prebivalstva, pri čemer se makedonsko prebivalstvo čuti – in to tudi dejansko je – ogroženo; potem so tu še razlike v etničnih matricah družbenega, gospodarskega, sociokulturnega in političnega življenja in razvoja, pri čemer se albansko prebivalstvo čuti – in pogosto tudi je – segregirano. Danes se v Makedoniji »bije boj«, da se vpraša-

nje mednacionalnih odnosov postavi in razrešuje kot vprašanje razvoja in vprašanje demokracije. Oba nacionalno politična bloka sta padla ob tem vprašanju, diferencirata se znotraj sebe, vendar imata še precejšnjo etnično politično podporo.

– Gospodarski položaj in bližnja razvojna perspektiva republike sta zelo neugodna. Okoli 80% gospodarske proizvodnje in reprodukcije v Makedoniji je odvisno od drugih republik nekdanje federacije in vezano nanje (od tega 52% na Srbijo, 28% na druge republike). Te medsebojne povezanosti ni mogoče spreminiti čez noč. Zunanji devizni dolg Makedonije je 950 milijonov dolarjev, prav tako pa znaša dolg deviznim varčevalcem. Notranji dolgovi in medsebojne terjatve gospodarstva kot tudi terjatve do drugih republik so še veliko večje. Obstajajo realni projekti in predhodna pogajanja za dokajšnja tuja vlaganja v makedonsko gospodarstvo (samo projekt Dolina Vardarja je vreden okoli 3–4 milijarde dolarjev, do katerih ne pride zaradi blokade meje in negotovega položaja, zaradi česar nihče ne daje poroštev). Najmanj ustrezen pa je položaj »lokalnega trga«, ki ne obstaja, ker ne deluje makrotrg, in s »prehodom lastnine« gospodarstva, ki že teče, trpi zaradi »nelastninskega vakuuma«.

– V socialnem pogledu v Makedoniji danes prevladujejo evropski podstandardi na večini področij družbenega življenja, dejavnosti in življenjskega standarda: etatizma, socialne solidarnosti in kolektivizma, antimenedžerstva in socialne nerazlikovanosti. Najmočnejši socialni udar in posledice prestrukturiranja sistema se šele pričakujejo, sredstva za socialne programe pa so že izrabljena.

V takem geopolitičnem in socialnem okviru se odvijata politični proces in »proces učenja demokracije«. Označujeta ga prevladujoča in med državljani visoko legitimizirana politika miru, dialoga in razumevanja kot tudi politika reševanja konfliktov z mirnimi sredstvi, včasih celo na račun načel pravne države. Politična zmernost in neekstremizem ter strpnost so možne zaradi ravnotežja moči med nacionalno usmerjenimi in državljansko usmerjenimi strankami v sobranju in v sestavi vlade. Strankarski sestav sobranja:

- VMRO-DPMNE 37 poslancev
- PDP/NDP (albanske) 23 poslancev
- Socialno demokratska zveza (bivši ZK) 31 poslancev
- Reformistično-liberalna stranka 18 poslancev
- Socialistična stranka 5 poslancev
- manjše stranke in neodvisni 6 poslancev
- Skupaj: 120 poslancev

Takšen sestav parlamenta je imel tri bistvene posledice: zelo zapleten in težak proces parlamentarnega odločanja in usklajevanja, odsotnost normalnega obrazca – parlamentarna večina in manjšina ter nazadnje ekspertno vlado, ki ne vodi strankarske politike, pa tudi nima strankarske podpore.

Ta parlamentarno politična in vladna nevtralnost se nagiblje bolj k državljan-skim in levosredinskim izbiram kot pa k nacionalno usmerjenim in etnocentričnim. Politični pomen in »teža« državljansko usmerjene politike socialnih demokratov (levice) in reformistov-liberalcev (centra) sta večja od nacionalno usmerjene politike VMRO-DPMNE in PDP (desnice), čeprav je takšno shematiziranje političnih sil bolj pogojno in zelo relativno. Razen tega je treba poudariti, da so nacionalno usmerjene stranke kljub svojemu radikalizmu, ekstremizmu in konservativizmu odigrale in še igrajo pozitivno vlogo v uravnovešanju splošne politike in v usmerjanju inercije državljanjskih in levih izbir oziroma v izničenju negativnega nasledstva iz časa enostrankarske vladavine.

Večji pomen in umirjena prevlada državljanskega bloka in levosredinskih rešitev v državljanski politiki sta posledica več dejstev: osebne avtoritete ključnih funkcionarjev in njihovega vodstva (predvsem Gligorov, Andov, Tupurkovski), podpore aktivne politične javnosti (javnomnenjske raziskave kažejo jasna nagibanja k politiki centra in leve) in še posebej sestav občinskih skupščin, v katerih prevladujejo odborniki leve in centra. Sestav občinskih skupščin je namreč takšen:

– socialdemokrati	474 odbornikov
– reformisti-liberalci	310 odbornikov
– PDB/NDP albanske	266 odbornikov
– VMRO-DPMNE	201 odbornika
– socialisti	147 odbornikov
– druge stranke	65 odbornikov
– Skupaj:	1463 odbornikov

Nekoliko dejavnikov, povezanih s politiko nacionalno usmerjenih strank, je vplivalo na bistveno zmanjšanje njihovega ugleda in avtoritete v javnosti: nerealnost obljub, da bodo hitro in radikalno razrešili vprašanje medetničnih odnosov, ki jih dejansko niso nikjer razrešili; nasprotno, tam, kjer so te stranke v občinah dobile večino, so se odnosi še zaostriili. V občinah zahodne Makedonije je prišlo ali do popolne majorizacije skupščin, uprave itd. ali do ločevanja makedonskega in albanskega dela odbornikov in do blokade delovanja skupščin, tako da je vlada morala imenovati »prisilne uprave«. Drugi dejavnik je vsekakor v povezovanju teh strank s t.i. zunanjim dejavnikom in vpliv tega na politiko strank v republiki. Tako je VMRO-DPMNE pokazal izrazito nagibanje k vrhovističnim organizacijam v tujini in povezovanje z njimi, predvsem v Bolgariji, do neke mere tudi s HDZ na Hrvaškem. V PDP/NDP je bilo dolgo čutiti vpliv Rugove stranke na Kosovu, pa tudi proenverskih krogov iz Albanije in tega se še ni popolnoma osvobodila. ZKJ-gibanje za Jugoslavijo, ki sicer ni dobila nobene politične podpore, je neposredno uresničevala navodila svoje beograjske centrale.

In nazadnje, nacionalno usmerjene stranke so začele redno uporabljati neparlamentarne, »boljševistične«, netolerantne in včasih nasilniške in poulične metode političnega boja. Na mitingih v Skopju je bila, čeprav brez kakršnega koli uspeha, preskušena metoda »jogurt revolucije«; v mestni skupščini v Skopju VMRO ni predal oblasti, čeprav je od vsega začetka ostal brez večine med odborniki. Notranje discipliniranje članov vodstev in poslancev se v teh strankah izvaja z izključevanjem, zamenjevanjem in s pritiski na ljudi. Stranke trmasto vztrajajo pri politiki nacionalnega »enoumja«. Govorijo v imenu in interesu »cele nacije« in delijo pripadnike narodov in narodnosti na »primerne« in »neprimerne«.

Pa vendar ni mogoče splošno ugotoviti, da so bile te deformacije že v naravi nacionalno usmerjenih strank. V dobrem delu so bile verjetno posledica socializacije strankarskih vodstev v duhu »enoumja«.

Bistveni strankarsko-politični in parlamentarni konflikt v Makedoniji je bil boj za novo ustavo. Temeljna dilema je bila – nacionalna ali državljanska ustava. Prav v nasprotjih in v razpravah v nekaterih bistvenih podrobnostih projekta ustave se je pravzaprav odločalo o usodi Makedonije.

Sestavljalci ustave so največjo skrb posvetili vprašanju opredeljevanja republike kot »nacionalne države«, vprašanju podlage za njeno suverenost in udeležbi narodnosti v suverenosti (v ustavi je sicer namesto izraza narodne manjšine, ki so mu nasprotovali albanski poslanci, uporabljen izraz narodnosti). Predhodno besedilo je pri tem vsebovalo usmeritev, da se ta vprašanja razrešijo samo s kratkimi formulacijami v preambuli, normativni del pa naj ne bi vseboval niti izraza narod in narodnost in naj bi se nanašal izključno na državljana. Ena vrsta predlogov je šla v smeri, da se republika Makedonija opredeli kot »nacionalna država makedonskega naroda in vseh državljanov, ki v njem žive«, kar bi pravzaprav izključilo narodnosti iz suverenosti in jih obravnavalo samo kot »druge državljane«. Nasprotni predlog (albanske stranke) je bil, da se albanski narodnosti v Makedoniji prizna status naroda ali dela naroda in da se na tej podlagi vključi med nosilce suverenosti. Po tem predlogu naj bi se Republika Makedonija opredelila kot »nacionalna država makedonskega in albanskega naroda, ki živi v njej, in drugih narodnosti...«. Ta drugi predlog je bil seveda popolnoma nesprejemljiv, ker je uvajal vzporedno suverenost dveh narodov, od katerih ima drugi lastno suvereno nacionalno državo (Albanijo). Vendar so v albanski skupini ostali pomisleki, ki so pozneje povzročili, da Albanci niso glasovali za besedilo ustave in so zahtevali teritorialno politično avtonomijo. Nazadnje je bila oblikovana določba, da je »zgodovinsko dejstvo, da je Makedonija konstituirana kot narodna država makedonskega naroda, v kateri se zagotavljata popolna državljanska enakopravnost in trajno sožitje makedonskega naroda z Albanci, Turki, Vlahi, Romi in drugimi narodnostmi, ki v njej živijo«. Normativni del ustave je nato vezan na državljana, s tem da so v poglavju o človekovih kolektivnih pravicah dobile narodnosti vse pravice iz evropskega paketa manjšinskih pravic (npr. tam, kjer so v lokalnih skupnostih večina ali pomembna skupina, je tudi njihov jezik uradni jezik, imajo pravico do šolanja v svojem jeziku v osnovnem in srednjem šolstvu, zagotovljeno izražanje in razvijanje svoje identitete in nacionalnih posebnosti, političnega združevanja ter ustanavljanja lastnih kulturnih in umetniških institucij). Zagotavljanje in zaščita teh pravic sta vezani na državo, in to z zelo močnimi mehanizmi, v skupščini pa se ustanovi zelo avtoritativen organ, svet za mednacionalne odnose, sestavljen paritetno, in predlaga ukrepe za izboljšanje enakopravnosti.

Najpomembnejši del ustave (52 od skupaj 134 členov) obsega temeljne svoboščine in pravice človeka in državljana. Ta del predstavlja, razvija in posebej obravnava vse pravice iz sklopa modernega evropskega konstitucionalizma. Takšne so določbe o ukinitvi smrtne kazni, o avtonomiji univerze, o pravici do izražanja javnega protesta brez predhodnega prijavljanja in brez posebnega dovoljenja. Prepovedujejo se npr. vojaška in polvojaška združenja, medtem ko se za programe in delo združenj državljanov in političnih strank dosledno določa, da ne smejo biti usmerjene v nasilno rušenje ustavne ureditve republike in spodbujanje vojaške agresije ali na razpihovanje narodnostnega, rasnega ali verskega sovraštva in nestrpnosti. Socialne, ekonomske in kulturne pravice so popolnoma usklajene z najnovejšimi doktrinami in dokumenti ILO, WHO, UNESCO itd. Dokaj podrobno so urejene delavske in sindikalne pravice in vključujejo pravico do sodelovanja pri upravljanju na podlagi dela in lastnine. Najmanj sta določena gospodarstvo in družbeno življenje. Namen je bil, naj se država kar najbolj deregulira in umakne iz urejanja gospodarskih in družbenih odnosov. Ustava naj bo do vloge države omejevalna, družbeno življenje naj se čim manj predpisuje.

V tem pogledu ima makedonska ustava vse značilnosti modernega evropskega liberalnega konstitucionalizma.

V pogledu organizacije državne oblasti in ureditve ustava opredeljuje republiko kot parlamentarno demokracijo z dosledno trojno delitvijo oblasti in z enodominantnim parlamentom. Vendar je, da bi se dosegla čim bolj uravnotežena razporeditev moči, predsednik republike dobil pomembnejšo funkcijo, tako da se dejanski sistem moči rahlo nagiba k polpredsedniškemu sistemu. Ves sodni sistem je popolnoma neodvisen od oblasti in je kadrovsko vezan na Republiški sodni svet. Uvedena je institucija ljudskega pravobranilca (Ombudsman). V parlamentu pa se uvajajo t.i. anketne komisije s preiskovalnimi funkcijami po vzoru ameriških senatnih komitejev. Izognilo se je tudi ustavni podlagi za etatizacijo in centralizacijo moči na ravni republike oziroma v rokah vlade, kar je obstajalo in še vedno obstaja kot ena od teženj tudi v Makedoniji. Te nevarnosti ni mogoče povsem izključiti. Ustava je nekoliko zanemarila kompleks pristojnosti in nadzora nad izvršno oblastjo.

IV

Nova ustava, s katero se Makedonija predstavlja kot moderna država državljanov ter liberalna država, tako v svoji preambuli kot tudi v normativnem delu vsebuje sklop temeljnih vrednot in ciljev ureditve. Lahko bi rekli, da ta sklop pomeni dolgoročno nacionalno strategijo države. Temu sklopu temeljnih vrednot nikoli ni nasprotovala nobena od političnih sil ali strank, vključno z albansko stranko PDP. Albanska narodnost in njena stranka sta imeli pomisleke o nekaterih ustavnih rešitvah (ni bila sprejeta splošna uporaba jezika narodnosti v krajih z večino teh narodnosti; zahtevali so več lokalne samouprave, kar ni bilo dano niti v čisto makedonskih občinah, pa tudi ni nemogoče – s prenosom pooblastil z republike na lokalno oblast; zahtevali so tudi splošno in ločeno enojezično šolstvo, kar ni bilo sprejeto). Albanska narodnost in njena stranka sta se vzdržali glasovanja ob sprejemanju ustave, deloma se tudi nista udeležili referendumu o samostojnosti in neodvisnosti, deloma sta bojkotirali tudi popis prebivalstva marca 1991. Vendar pa nista nasprotovali temeljnim vrednotam ureditve, pa tudi ne neodvisnosti in samostojnosti republike. Zahtevo za teritorialno politično avtonomijo so Albanci sami zavrnil znotraj svoje stranke.

Kam meri ta strategija Republike Makedonije? Usmerjena je k odpiranju meja s sosedi in k povezovanju gospodarstev in kultur; spodbujanju procesov demokratizacije pri sosedah, kar bi se izražalo v spoštovanju nacionalnih pravic Makedoncev v njih v skladu z evropskimi standardi. S tem bi bilo makedonsko narodno vprašanje končno rešeno. Meri tudi na povezovanje z bližnjimi in daljnji sosedi kot racionalno in koristno pot nadaljnjega povezovanja z Evropo. Pri tem sploh ne zavrača ideje povezovanja z dosedanjimi republikami Jugoslavije, vendar na povsem novih podlagah enakopravnosti in suverenosti. Ne zavrača nobene ideje povezovanja tudi v smislu balkanskega regionalizma. To povezovanje bi bilo oblika kolektivnega opiranja na lastne moči in na komplementarne vire zaradi hitrejšega razvoja in integracije v Evropo.

Družbena preobrazba naj bi bila popolnoma neideologizirana in nepolitična. Izhaja se iz prepričanja, da mora trg določati in spodbujati najučinkovitejše in najproduktivnejše metode gospodarjenja, ekonomsko lastninske oblike in programe sprememb. Šele ko bo dosežen nacionalni dohodek od 6.000 do 8.000 dolarjev na prebivalca, se bodo pokazali obrisi novih lastninskih in družbenih odnosov v makedonski družbi.